

Tussen Rijn en Lek 1976 2-3 : tijdschrift voor de geschiedenis van het gebied tussen Kromme Rijn en Lek

<https://hdl.handle.net/1874/9722>

TUSSEN RIJN EN LEK
TIJDSCHRIFT VOOR DE GESCHIEDENIS VAN HET
GEBIED TUSSEN KROMME RIJN EN LEK

10e jaargang

nr. 2/3

mei 1976

Redactie-commissie:

A. Graafhuis (eindredakteur), L.M.J.de Keijzer, Houten,
mevr. drs. G.Schipper-de Nie, Schalkwijk, G.M.Staal, Odijk.

Redactie-adres:

A. Graafhuis, p/a Gemeentelijke Archiefdienst, Alex.Numan-
kade 199, Utrecht, tel. 030-71 18 14.

Sekretaris der vereniging:

L.C.J.M. Rouppe van der Voort, Jacob van Ruisdaelstraat 28,
Wijk bij Duurstede, tel. (van 9-17 uur 03435-2444, toestel 14).

Inhoud van dit blad:

De grafkapel van de familie van Wijkerslooth van Weerdestijn
te Schalkwijk door mevr. drs. G. Schipper-de Nie.

Lidmaatschap: f 20,- per jaar. Studenten en scholieren f 10,-
per jaar.

Postrekening van de penningmeester nr. 21 45 85 t.n.v. de
Raiffeisenbank te Houten t.g.v. de rekening van de Historische
Kring "Tussen Rijn en Lek".

Gezicht op de ingang van de kapel

De grafkapel van de familie van Wijkerslooth van Weerdestijn te Schalkwijk

In de grafkapel, die in 1864 op het kerkhof naast de Rooms Katholieke kerk te Schalkwijk gebouwd werd, ligt de bisschop van Curium begraven. De kapel heeft de vorm van een symmetrisch kruis, waarvan de armen 7 meter lang en breed zijn. Het gebouw is opgetrokken in baksteen, met hard- en zandstenen lijsten en decoraties, en neo-gotisch in stijl. De vier dak-armen zijn bedekt met ronde leistenen plaatjes; op de west-, noord- en oost-dakpunten staan zandstenen hogels(ornamenten). Op het dakpunt boven de (zuidelijke) ingang bevindt zich een zandstenen kruis. In de West-, Noord- en Oostgevels zijn drie grote ramen, meesterlijk uitgevoerd in gekleurd glas en lood, ingezet in een zandstenen puntboog met traceerwerk. Aan de noordkant leidt een hard stenen trap naar de eigenlijke grafkelder, onder de kapel. Aan de andere kant bestaat de ingang tot de kapel uit een tweedelige van boven geronde houten deur met een hardstenen dorpel en omgeven door een ruime gotische booglijst van zandsteen, waarboven een grote zandstenen driepas(zie foto) met het bekende opschrift: "Grafstede der Familie van Wijkerslooth van Weerdesteyn en Schalkwijk". 1)

Na te zijn geweest op het feit dat Mgr. van Curium in deze kapel begraven ligt 2) ben ik me ervoor gaan interesseren, ook omdat het tevens een gebouw van esthetische waarde in onze streek mag worden genoemd. Tot zijn verbazing (en spijt) vond ik na vrij uitgebreid zoeken tot nog toe slechts drie gedrukte vermeldingen van de kapel, alle letterlijk of vrijwel letterlijk teruggaand op één van die drie: een kort berichtje in De Tijd (22 November,

Driepas boven de ingang

1864, nr. 5323). Dit bericht is in zijn geheel letterlijk overgenomen in de Kerkelijke Courant (26 November 1864, nr. 413), en dit laatste is geciteerd in A.A. van Wijk's kleine boekje Het Kerspel Schalkwijk (zonder plaats of jaartal van uitgave), hetgeen mij welwillend ter hand werd gesteld door de heer L.M.J. de Keyzer.

Het krantebericht luidt als volgt:

Schalkwijk 18 November. Onder een toevloed van belangstellenden werd heden het stoffelijk overschot van den hoogwelgeboren heer F.l. Baron van Wijckersloot van Weerdensteijn, heer van Schalkwijk, te Brussel overleden, in de juist voltooide grafkapel dier familie bijgezet.

Dit schoone gebouw, door de thans overledene opgericht ter nagedachtenis van zijnen zaligen broeder, den Bisschop van Curium, wiens lijk mede daarin is overgebracht, (onderstreeping van mij, G.S.) heeft den vorm van een Latijnsch kruis, in den bouwstijl der XVI eeuw, en behoort voorzeker tot de beste bouwwerken van den bekenden Architect van den Brink, terwijl de keurige uitvoering van het metselwerk, vooral der kruisgewelven, en de keurige bewerking der ornamentatie in Trierschen steen den aannemer J. de Graaf van Alkmaar alle eer aandoen. De armen dezer gemeente werden bij die gelegenheid ruimschoots bedacht. Namens de geachte familie van den overledene werd, tot buitengewone bedeeling gedurende den aanstaanden winter, de som van f 800 verstrekt voor de armen der roomsch-katholieke - en f 200 voor de armen der hervormde gemeente.

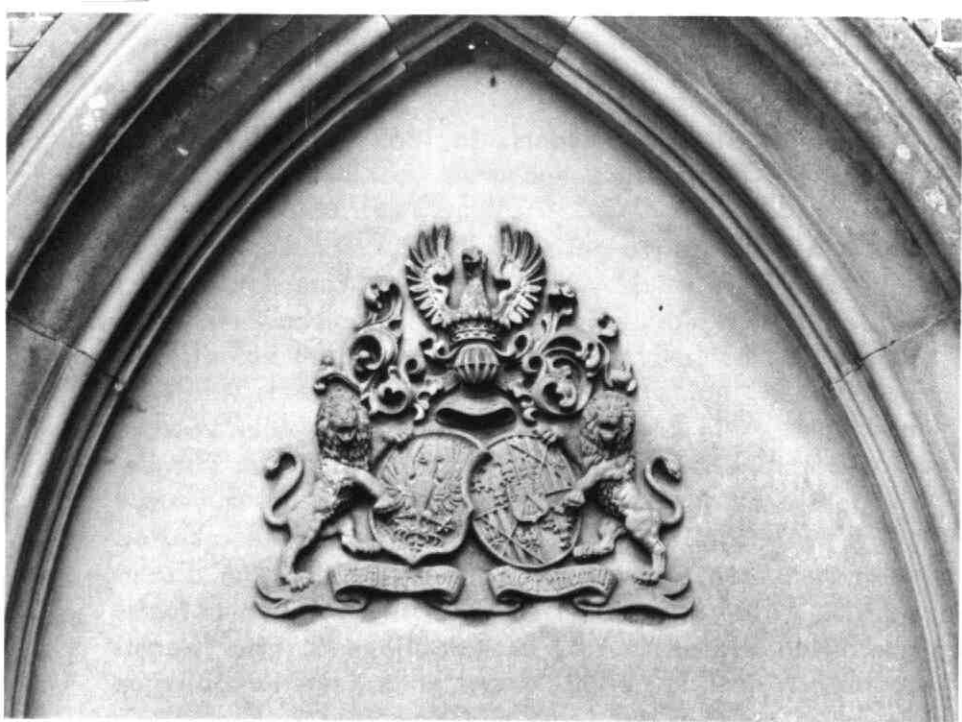
"Den bekenden Architect van den Brink" ? Uit H.P.R. Rosenberg's De 19de-eeuwse kerkelijke bouwkunst in Nederland (s' Gravenhage 1972) de volgende gegevens over hem. Hier wordt H.J. van den Brink (1816 - 1883) genoemd een "toonaangevend architect in de tijd rond het herstel der bisschoppelijke hiërarchie (en een) typische vertegenwoordiger van de 'stucadoorsgotiek' vóór Cuypers" (p. 93). Hij werkte eerst in de neo-classicistische, later zowel in de gotische als romaanse stijl. In 1861 begon hij met de restauratie van de laat-gotische Catharijnekerk te Utrecht, die tot metropolitaankerk van het nieuwe aartsbisdom was verheven (p.33). Hij bouwde ook het neo-gotische kasteel Stoutenburg bij Amersfoort (1861 - 1864), de eerste Badkapel te Scheveningen, en verder gebouwen in Amsterdam en den Haag, alsmede

woonhuizen en villa's elders. In 1865 werd hij benoemd tot lid der Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten (p. 94).

Waarom juist de neo-gotische stijl? Rosenberg zegt alleen (p. 13): "Is er in de periode van het Waterstaatstoezicht (d.w.z. regeringstoezicht) op de kerkenbouw nauwelijks verschil in hoofdvorm tussen protestantse en katholieke bedehuizen, na het herstel der bisschopszetels wordt de neogotiek - in de veertiger jaren hier en daar voor protestantse kerken toegepast - een bij uitstek Roomse aangelegenheid. Gedurende meer dan een halve eeuw blijft de neogotiek in de katholieke kerkelijke architectuur domineren, terwijl de protestanten zich van alle mogelijke stijlen bedienen (en onderling ook hun geloofsgeschillen hebben, i.t.t. de katholieken), maar slechts sporadisch van de gotiek." Een katholieke terugblik op de trotse eenheid der volle middeleeuwen?

Een sterk vermoeden dat er in de pastorie te Schalkwijk zich weleens een archief(je) en aantekeningen van vroeger zouden kunnen bevinden omtrent de kapel leidde tot een bezoek aldaar. Er bleek slechts één stuk aanwezig te zijn, een gebonden cahier van quarto formaat waarin allerlei aantekeningen door vroegere pastoors waren gedaan. 3) Al gauw vond ik wat hiervoor uiteindelijk het enige bericht bleek te zijn (p. 5):

Op den 5den Aug. 1863 verkocht het R.C. kerkbestuur te Schalkwijk nadat tevoren behoorlijk aanvraag daartoe was gedaan, aan den Heer Evert Kronenburg als Zaakgelastigde van den HoogWelGeboren Heer Franc. Johannes Baron van Wijkerslooth van Weerdensteijn en Schalkwijk 56 (vierkante) Ellen grond voor f 1200 om op dat gedeelte eene kapel met grafkelder te bouwen. Onder voorwaarden: dat de gebouwde

De wapens Van Wijkerslooth en De la Tremouille boven de deur kapel als een bijzonder eigendom van den principael zal gehouden worden. Zij zal staan onder toezicht van den tijdelijken pastoor; geen lijken die volgens de wetten der R.C. kerk niet op gewijde aarde mogen begraven worden zullen hier worden bijgezet. De kapel zal alleen strekken tot godsdienstige doeleinden.

Komen we terug naar de kapel zelf, dan zien we boven de deur, in de booglijst, twee wapenschilden in zandsteen afgebeeld. Links (heraldisch: rechts), dat van een adelaar met gespreide vleugels op een gespikkelde achtergrond (de heraldische arcering voor goud). Dit is het wapen geweest van de katholieke tak van het geslacht van Wijkerslooth, 4) waartoe de hier besproken familie behoort. Het wapen werd later uitsluitend gevoerd door de in België voortlevende tak, de familie van Wijkerslooth van Royestein. 5) Ik veronderstel echter dat hier een ouder familiewapen bedoeld zal zijn. 6) De familie-

tak van Wijkerslooth van Weerdesteijn heeft een eigen wapen, dat een samenstelling is van dit oude met het wapen van de familie Ram van Schalkwijk. 7) Waarom dit niet en het andere wel op de gevel voorkomt beken ik niet te weten. Ter verduidelijking: Cornelius Gasparus van Wijkerslooth (1713 - 1761) had drie zonen. De oudste Cornelius Gerardus Josephus, erfde de titel van zijn moeder en werd heer van Grevenmachern. Zijn tak stierf uit in 1832. De jongste zoon, Franciscus Johannes Nicolaas, werd heer van Royestein. De middelste zoon, Henricus Jacobus (1752 - 1808), wethouder te Haarlem, trouwde aldaar in 1785 met Anna Catharina Maria Ram van Schalkwijk, vrouwe van Schalkwijk, Weerdestijn, Sandelingen, Ouden Rijn en Heycop (1760 - 1828). Hieruit sproot de tak van Wijkerslooth van Weerdestijn en Schalkwijk. Hun oudste zoon was Cornelius Ludovicus, baron van Wijkerslooth, heer van Schalkwijk en Weerdestijn, bisschop van Curium i.p.i. (1786 - 1851); hun tweede zoon Franciscus Joannes, baron van Wijkerslooth van Weerdestijn, heer van Schalkwijk en Ollignies, (1792 - 1864), zette het geslacht voort. 8)

Deze laatste trouwde in 1843 te Parijs met Charlotte Antoinette Amélie Zéphyrine Princesse de la Tremouille et de Thouars (1825 - 1879). 9) Het wapen dat rechts (heraldisch: links) op de gevel voorkomt moet, in ieder geval gedeeltelijk, van haar zijn. 'Gedeeltelijk' omdat, ten eerste, het een zeer samengesteld wapen is waarvan alleen het hartschild als het wapen van de la Tremouille wordt vermeld; 10) ten tweede omdat het, net zoals het eigenlijke wapen van de tak van Wijkerslooth van Weerdestijn, een combinatie met dat van haar echtgenoot's familie zou kunnen zijn. Dit ook omdat onder beide wapens het volgende onderschrift prijkt: de Wijkerslooth de la Tremouille. Laten we eens kijken hoe het wapen als geheel eruit ziet.

Het ovale schild is gevierendeeld. Op 1 en 4 komen voor drie leliën, 2 en 1; in 4 is dit in het schildhart vergezeld van een verkorte schuinstaak. Deze twee wapens, als we alvast een blik naar binnen werpen op de kleuren waarin het wapen in het noorderraam herhaald wordt, zijn die van de geslachten de Bourbon en de Bourbon, Princes de Condé. 11) De leliën zijn daar afgebeeld als goud op een blauw veld, en de schuinstaak is rood. Aangezien ik echter heb gevonden (Rolland VI, pl. XXVI) dat het wapen van Thouars (welke titel in haar naam voorkomt) bestaat uit blauwe leliën op een goud veld met een zwaard ingezet in de linkerbovenhoek en het voor de hand ligt dat dit in haar wapen vertegenwoordigd zou zijn, rijzen bij mij twijfels omtrent de juistheid van de kleuren die hier zijn aangegeven. De delen 2 en 3 zijn zelf schuin gevierendeeld: boven en onder gepaald, links en rechts bevindt zich een adelaar. Heeft dit alles iets met Schalkwijk of van Wijkerslooth te maken? Het wapen van Weerdestijn is volstrekt anders 11a); Schalkwijk's wapen is gedwarsbalkt, rood en zilver. 12) De adelaar zou toch van het van Wijkersloothse wapen kunnen komen? Maar na een blik naar binnen, naar het noorderraam blijkt dit niet het geval te zijn.

De van Wijkersloothse adelaars zijn rood, grijs (hetgeen moet zijn blauw) getongd en genageld op een goud veld; deze zijn goud, rood getongd en genageld (met een soort zilveren kroontje?) op een zilver veld. Deze laatste komen voor in de wapens van slechts twee geslachten, dat van Sax (Denemarkten) en van Pavanelli (Padu). 13)

Het wapen De la Tremouille

De palen, die in het raam rood en goud blijken te zijn, komen als zodanig voor in vele wapens, o.a. in dat van de geslachten van Amboise, en Beaumont. ¹⁴⁾ Bij afwezigheid van naslagwerken over de Franse adel is het echter niet mogelijk om deze verbanden uit te zoeken. Het is trouwens, voor ons doel hier, ook niet van essentieel belang.

Blijft over ter beschrijving het kleine wapenschild in het hart van het grote samengestelde: het eigenlijke wapen van de la Tremouille. Het is gedrieëndeed door een rode keper; er bevinden zich grijze adelaars 2 en 1 op een goud veld. Wat hier wel vermeld moet worden - in verband met de vragen die open blijven omtrent dit hele samengestelde wapen, alsmede in verband met een schijnbare vergissing in kleur en vorm die in een nog te bespreken raam te zien is - is dat in het wapen van de La Tremouille zoals het afgebeeld wordt in Rolland, ¹⁵⁾ de adelaren niet grijs maar blauw zijn, op een goud veld. Het lijkt mij echter waarschijnlijk dat dit grijs, dat (nog net te onderscheiden) in de van Wijkersloothse adelaarstongen en nagels blauw voor moet stellen, hier datzelfde doet. Later komen we dit grijs (dat op zichzelf geen heraldische kleur is, en dus iets anders voor moet stellen) nogmaals tegen, waar blauw bedoeld moet zijn. Als alle verdere kleuren en vormen accuraat zijn (wat m.i. niet zeker is), dan zal dit wapen dat van de Princesse de la Tremouille alleen zijn, en het onderschrift 'de Wijkerslooth de la Tremouille' op het samen voorkomen van de twee wapens slaan. Zij worden vastgehouden aan weerszijden door twee aanzierende leeuwen. Bovenop prijkt een ridderhelm met een kroon met negen parels; het hadden er, als teken van de status van baron, slechts zeven moeten zijn. ¹⁶⁾

Binnen getreden in de kapel, onderscheidt men in de lichte schemer neo-gotische kruisribgewelven waarschijnlijk van zandsteen opgevuld met baksteen. Zij steunen op grijs gesausde stucco pilaren, met zandstenen blad- en bloemkapitelen. De pilaren rusten op achthoekige hardstenen voetstukken die zich aansluiten bij een gelijksoortige plint rondom de kapel. De muren zijn gestuuctoord en licht geel gesausd. 17) De vloer bestaat uit tegels van $16\frac{1}{2}$ bij $16\frac{1}{2}$ cm, waarvan er telkens vier samen een dessin vormen. Dit is een gele dubbele cirkel waarin vier centrifugale grijswitte leliën op een bruin fond. Het midden van het dessin is weer een kleine gele gevulde cirkel. Buiten de grote cirkel op de tegelhoeken vier gele centripetale leliën op een zwart fond. Over deze tegels is mij verder niets bekend. De binnenlengte van voordeur naar noorderraam is 675 cm, dat van wester- naar oosterraam hetzelfde.

Het altaar onder het noorderraam is waarschijnlijk zandsteen, crème gesausd, met drie porfyren pilaartjes, met zandstenen bladkapiteeltjes, aan de voorkant. Tussen deze bevinden zich twee gotische boogjes waarin ieder een tak met bladeren en arabesken en twee beige-gele korenbloem-achtige knoppen boven elkaar. De verdere kleuren van dit geheel zijn lichtblauw, oud-rose, goud, groen-blauw, en groen. Hieronder, in de boogjes: links de in goud geschilderde letter Alpha, rechts de Omega. 18) Het achterstuk bovenop het altaar vertoont in het midden een schildering in goud van (waarschijnlijk) een ciborium (of kelk), maar er is nauwelijks meer iets van te onderscheiden. Aan weerszijden zijn er beter bewaarde arabesken in dezelfde kleuren als onderaan. In het altaarblad bevindt zich in het midden een altaarsteen, in dit geval een ingezet marmeren plaatje (30 bij 35 cm) met

vijf kleine gelijk-armige (Latijnse) kruisen te weten één in het midden en één in iedere hoek. Over eventuele relieken die zich hieronder zouden kunnen bevinden ben ik nog niets tegengekomen.

Bovenop het altaar staan links en rechts twee beschilderde heiligenbeelden, die naar later bleek hier niets te maken hebben, maar mij wel op het spoor brachten van twee wit-marmeren beelden in de kerk naast de kapel. Deze zijn van de H. Cornelius en de H. Anna, de patroonheiligen ¹⁹⁾ van eerdergenoemde Corneli(us) van Wijkerslooth en zijn vrouw Anna Maria Catharina Ram van Schalkwijk. Zij bevinden zich boven op een zwart marmeren dubbele sarcofaag met grafschriften ter nagedachtenis van deze laatste en van Cornelius Ludovicus, Mgr. van Curium. In het Registrum Memoriale vond ik in de rubriek 'Bewijstukken' over deze beelden het volgende:

(p. 89) 3° Een testament van ZDHW Mong^r v. Wijkerslooth Heer van Schalkwijk: "Ik benoem voor zoveel nodig, het RC Kerkbestuur te Schalkwijk tot Collator of Patroon der Vicarie, waarvan ik de goederen aan de RC Kerk van Schalkwijk heb besproken, teneinde na het overlijden van den door mij benoemde vicaris, ten allen tijde het recht van Patroon of Collator uit te oefenen en te doen lezen de H. Diensten bij mijn testament bedoeld . . . ."

Bedoeld is het volgende (p. 27):

In 1851 legateerde ZDHW Mong^r v. Curium aan de Rc Kerk te Schalkwijk, vrij van recht van successies de onverdeelde helft van 13 bunder 7 roeden 90 Ellen Bouw en Weiland, gelegen onder Schalkwijk, Sect. B N° 136 etc.

Welke goederen afkomstig zijn van eene vicarie ge-
fundeerd op St.Barbara's
altaar om in perpetuum
H. Missen voor de rust
zijner ziel te laten lezen.

In April 1863 is een gedeelte van dit land aan de Nederlandse staat verkocht voor het aanleggen van de spoorweg (p. 87). Over het vicarie (dat al veel langer moet hebben bestaan) verder niets.

Mgr.van Curium gaat in zijn testament (p. 89) verder:

". . .Ten koste van den erfgenamen moeten in de kerk van Schalkwijk geplaatst worden twee marmen beelden van de H.Anna en van den H. Cornelius.

Op de feestdagen dier heiligen zal eene plechtige H. Dienst gedaan worden, met uitdeeling telkens van 100 tarwe brooden aan de behoeftigen dier gemeente, ter keuze van den tijdelijke Pastoor. Voor het doen dier H. Diensten en uitdeling legat-
teer ik aan de RC Kerk van Schalkwijk de som van f 1200, --"

Jammer genoeg schijnt er, om de een of andere onvermelde reden van deze diensten en jaarlijkse uitdelingen minder gerealiseerd te zijn dan wat de vrome bisschop zich had voorgesteld. Op dezelfde bladzijde van deze aantekeningen van bewijsstukken staat er:

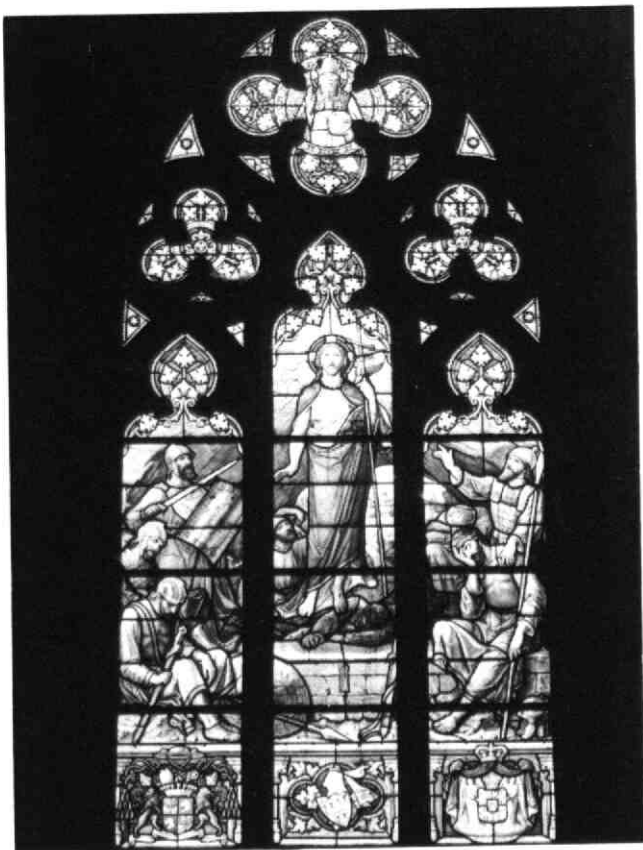
Nog berust hier eene oplossing van den twijfel betreffende het lezen van H. Missen op de feestdagen van den H. Cornelius en van de H. Anna en het uitdelen van 100 tarwebrooden. De geestelijke overheid (Mgr. Schaepman, vermeld in hetzelfde context op p. 27) besliste dat, na de plaatsing der beelden, nog eenmaal H. Missen zouden gelezen, nog eenmaal 100 tarwe brooden zouden uitgedeeld worden.

Dit laatste zal wel hebben plaatsgevonden in het jaar 1861, waarin, volgens het grafschrift op de sarcofaag de beelden geplaatst zijn door zijn broer Franciscus Johannes.

En dan gaat de aantekening onafgebroken verder:

In 1879 gaf de baron van Wijkerslooth de Weerdestein f 500,-- om ten eeuwige dage op 13 Nov. en op den 21sten Dec. een H. Mis te lezen voor den Vader en Moeder van ZDHW.

13 November en 21 December zijn echter niet de feestdagen van de HH. Anna en Cornelius. Wat het wel zijn: de sterfdata van Franciscus Joannes van Wijkerslooth en van de Princesse de la Tremouille, ²⁰⁾ de ouders van de schenker: Corneille Charles Auguste baron de Wijkerslooth de Weerdesteyn, heer van Schalkwijk en Weerdesteyn, burgemeester van Ollignies (Henegouwen). ²¹⁾ Op p. 27 van het Registrum vinden we een iets andere versie. Na de vermelding van het vervallen verklaard zijn van de missen en broden ter gelegenheid van de 'sterfdag'(en) van de vader en moeder van Mgr. van Curium, begint de volgende aantekening:

Het raam, voorstellende Christus Verrijzenis
 5° Daarom legateerde de Baron v. Wijkerslooth
 24 Dec. 1879 bij gelegenheid der uitvaart zijner
 moeder aan het Rc Kerkbestuur te Schalkwijk de
 som van f 500,- om ten eeuwige dage in die
 Parochie 's jaars op den 13de Nov. en 21 Dec.
 voor wijlen zijn vader en moeder eene H. Mis
 te lezen die door Mongr. Schaepman is bepaald
 op f 6,--.

Het gebruik van het woord 'daarom' op deze plaats schiept
 op zijn minst verwarring. De genoemde data in beide
 aantekeningen geven echter de doorslag: het zijn niet
 de ouders van Mgr. van Curium die herdacht moesten
 worden, maar zijn broer en diens vrouw. De beelden,
 vervaardigd door Jos Tuerlincx in 1857 en 1861, 21a)
 staan intussen rustig in het westertransept van de even-

eens neo-gotische kruisbasiliek van Alfred Tepe, 21b) de parochie-kerk van Schalkwijk.

Naar ik vernomen heb, komt er zelden iemand de kapel binnen. Maar dat binnentreden is meer dan de moeite waard, al was het alleen om de prachtige ramen te bekijken. ²² Het midden (noorder) raam is het grootste: het is twee meter breed en naar schatting drie tot drie-en-een-halve meter hoog. In het midden een hoog-gotisch geboogd-paneel, aan weerszijden een iets minder hoog. Links en rechts boven twee driepassen met gestileerde bladeren in voornamelijk blauw en rood, en in het midden daarboven een vierpas waarin een afbeelding van God de Vader met een tiara waarop zich leliën bevinden. Hij maakt een zegenend gebaar met zijn rechter hand; in de linker houdt hij als symbool van zijn wereldheerschappij een wereldappel. De drie grote panelen vertonen samen een fraaie voorstelling van de verrijzenis van Christus. Hij heeft een rood kleed aan en houdt een kruis staf met een banier in zijn hand. De soldaten slapen nog of worden verrast wakker. Niet alleen de lijnen en kleuren zijn mooi, maar ook de gezichten van alle personen zijn delicaat getekend.

Onder de drie panelen bevinden zich de afbeeldingen van drie wapenschilden. Links dat van Mgr. van Curium, duidelijk herkenbaar alleen al vanwege de bisschopshoed met kwasten die zich boven en om het wapen bevinden. Eigenlijk - en ik vind het alweer jammer het te moeten zeggen - is hier een aartsbisschoppelijke hoed afgebeeld, met vier kwasten meer dan de bisschoppelijke. ²³) We weten echter dat Mgr. van Curium

Het wapen van Cornelius Ludovicus van Wijkerslooth, bisschop van Curium

alleen de titel van bisschop heeft gedragen. Misschien heeft zijn huisprelaatschap bij de paus hem het recht gegeven op deze hoed, of het kan een eventuele vergissing van de glazenier zijn geweest. Zijn wapen, dat in de literatuur als het eigenlijke van de familie van Wijkerslooth van Weerdestijn wordt aangegeven, is gevierendeeld: 1 en 4 in goud een rode adelaar grijs (blauw) getongd en genageld; 2 en 3 in rood een zilveren ramskop. Daarboven, tussen mijter en hoed, een gouden kroon met negen parels, wat ons alweer voor problemen stelt. Zoals we hebben gezien is dit een gravenkroon 24) en was een baronnenkroon hier op haar plaats geweest. Heeft de glazenier zich alweer vergist? De schildhouders zijn wel juist afgebeeld: twee omziende rode leeuwen, blauw getongd en genageld, staande op een gouden console. Zijn wapenspreuk, de enige in deze kapel, luidt: Demissa capit superna respicit, hetgeen men vrij zou kunnen vertalen met: "hij zorgt voor de behoeftigen en houdt het goddelijke steeds in het oog." 41)

Middenonder ziet men in een vierpas, een zilveren ridderhelm, van opzij, met een wrong van blauw en zilver eromheen. Daaronder een wapenschild: drie zilveren bemmels 2 en 1 op een blauw veld. "Dit is het oorspronkelijke wapen gevoerd door de oudst bekende van

Het oude familiewapen
Van Wijkerslooth

Wijkerslooth in de 14e en 15e eeuw in Neerlangbroek en Cothen en door het Utrechtsche protestantsche Reggeringsgesacht," aldus E.B.F.F. Wittert van Hoogland. 25)

Bij Wijk bij Duurstede zou in ieder geval in 1350 een oude ridderhofstad, Wijkerslooth, gelegen hebben waaraan de familie haar naam zou hebben -16-

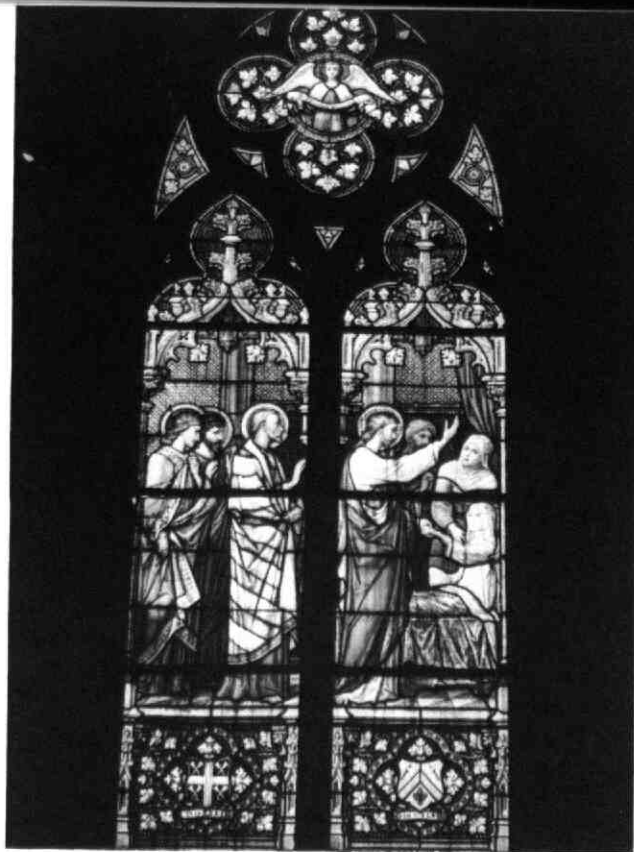
ontleend; eerst behoorde het aan het geslacht Proeys, later aan het geslacht van Zijll, dat later de naam van Wijkerslooth zou hebben aangenomen. 26) Ze bleven in Cothen en Neerlangbroek gevestigd, en zijn later ook naar de stad Utrecht getrokken en er in de regering gekomen, echter hun bezittingen in Neerlangbroek steeds behoudende. 27)

Rechtsonder bevindt zich een rode wapenmantal (het teken van de prinselijke waardigheid) 27a) met hermelijn gevoerd en met goud gebiesd, opgebonden door een gouden koord. Bovenop een gouden kroon met leliën en parelbogen, waar middenin een kruis. Binnen deze wapenmantel staan twee in het wit gehulde engelen op een wolk; zij houden een wapen vast dat, zoals wij reeds zagen, identiek is aan het rechtse op de gevel. Dit is het wapen van de Princesse de La Tremouille, dat wij hierboven al uitvoerig onder de loupe namen.

Het westerraam is anderhalve meter breed; iets smaller dus maar wel even hoog als het noorderraam. Het bestaat uit twee gotisch geboogde panelen, waarboven alleen een vierpas. Onderaan zijn twee wapenschilden afgebeeld. Helemaal onderaan, in kleine zwarte letters - een signatuur! Gelukkig maar, want nergens anders was er iets te vinden over wie de ramen gemaakt had. Het luidt:

J.B. Capronnier Bruxellensis fecit 1883.

Deze bleek te zijn 28) een vooraanstaand Belgisch glaszijdschilder en kunsthistoricus van Franse afkomst. Hij leefde van 1814 - 1891, en maakte een aantal glasramen voor de St. Jacobskerk in Amsterdam, voor de kapellen in de kastelen van Boechout en Ochain, voor de kerk van Ste. Goedele te Brussel, en die te Doornik. De ramen in de Ste. Goedele zijn geschonken door Franciscus Joannes

Het raam, voorstellende de opwekking van het dochtertje van Jairus

Baron van Wijkerslooth ter gelegenheid van zijn huwelijk met de Princesse de la Tremouille in 1843. 29)

De voorstelling op de grote panelen is dat van de opwekking door Jezus van het dochtertje van Jairus, het hoofd van de synagoge. De vindplaats van deze aangrijpende scene staat aangegeven op een rol die een engel in de vierpas (boven) vasthoudt: "S(anctus) Lucas cap(itulum) viii v(ersus) 54" (Lusas 8 : 54).

De wapenschilden afgebeeld eronder, met jaartallen, zijn een raadsel en tegelijkertijd een uitdaging. Laten we eens kijken. In de linkse vierpas bevindt zich een door een gouden kruis gevierendeeld schild waarin vier maal twee zilveren gekruiste distels op een zwart veld. Eronder een banier met het jaartal: MDXXXII (1532). De rechtse vierpas bevat een goud gespikkeld schild gedrieëndeeld

door een blauwe keper. Boven, links en rechts, twee maal twee strijdbijlen, zilver van heft en rood van kop. Onderin, een rode lelie. De banier hieronder geeft aan: MDCCXLVIII (1748). Wat hiermee aan te vangen ? Na nogal wat ongericht gezoek kwam ik op het, nu schijnbaar zo voor de hand liggende idee om eens naar de wapens van de echtgenotes van de van Wijkersloothse voorvaderen te zoeken, en dat wel in verband met het jaartal van hun huwelijk. Dit bleek de sleutel te zijn tot het geheim. Het distel-wapen blijkt toe te behoren aan een geslacht van Wijck: 30) Reyer van Wijkerslooth, schout van Neerlangbroek trouwde in 1532 met Hendrica van Wijck. 31) 1748 is het jaar waarin Cornelis Gasparus van Wijkerslooth trouwde met Maria Joanna Charlotta van Kuykhoven: het strijdbijlen-lielie wapen is dat van haar familie. 32) Dit is dus het wapen van de grootmoeder van de twee broers vertegenwoordigd in het noorderraam.

Het oosterraam heeft dezelfde afmetingen en indeling. De grote panelen stellen de opwekking van Lazarus door Jezus voor. In de vierpas erboven alweer een engel met een rol, waarop deze keer: "S(anctus) Johannes cap(itulum) xi versus 43" (Joh. 11 : 43)

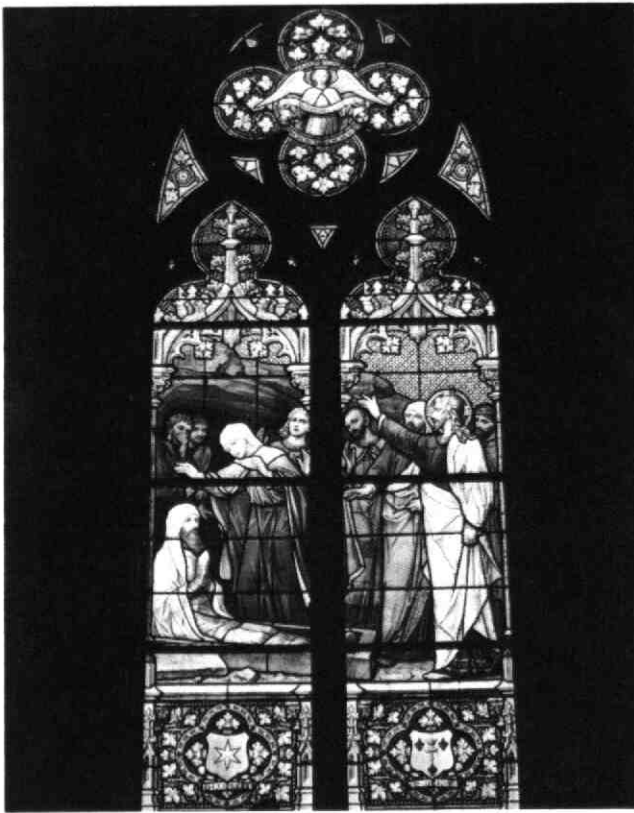
Links en rechts hieronder weer vierpassen met wapenschilden en jaartallen die ons nogmaals voor raadsels stellen. Links een zes-puntige ster op een blauw veld, met het jaartal "MCCCLXXX" (1380) eronder. Rechts een wapenschild waarin 2 en 1 een rode lelie en in het schildhart een klauwhamer met gouden handvat en grijze (die, naar wij later merken, blauw voorstelt) kop, waarboven een gouden leliënvormig kroontje; dit alles op een zilver veld. Het jaartal "MDCCV" (1705) staat er op de gebruikelijke wijze op een banier onder.

Om maar eerst aan te pakken wat de minste problemen geeft, nu we weten hoe we deze puzzels op moeten gaan lossen; het jaartal 1705 is dat van het huwelijk van Cornelis van Wijkerslooth (1665 - 1743) met Catharina van Gessel. 33) Het leliën-en-hamer wapen (maar dan zonder het kroontje !) behoort haar familie toe. 34) Ik heb nergens eenzelfde wapen kunnen vinden met kroontje. Zou dit dan weer de fantasie zijn van de glazenier of is er een andere verklaring ?

Catharina van Gessel was, in ieder geval de overgrootmoeder van de broers van het noorderraam.

Maar nu, wat moeten we aan met een jaartal dat voor deze familie in de meer recentelijk uitgegeven genealogieën al helemaal niet meer wordt benaderd 35) en in het Nederlands Adelsboek ook in de uitgave van 1918 nergens wordt genoemd ? In deze uitgave (p. 426 - 428) wordt vermeld dat de 'geregelde stamreeks' aanvangt met Cornelis van Wijkerslooth die 'omstreeks 1525 geboren werd'. "Zeer waarschijnlijk is hij dezelfde als Cornelis Reyersz. van Wijkerslooth, die een afstammeling in den 5den graad was van Roelof van Wijkerslooth, raad in den leenhove van Utrecht en richter te Cothen in 1444." (p. 426). Deze zelfde (?) wordt later vermeld (p. 427 - 428) als beleend in 1416 met 4 morgen land in de veertig-hoeven te Neerlangbroek en 3 morgen te Cothen. Gaan we nog verder terug, en bekijken we de eerste genealogie van het geslacht in het Nederlands Adelsboek van 1905 (p. 737), dan wordt in deze vroege 15e eeuw

Het raam, voorstellende de opwekking van Lazarus

een Roelof van Wijkerslooth vermeld als ex matre van Wateringen, hetgeen betekent dat zijn moeder tot dit geslacht zou hebben behoord. Deze mededeling wordt niet verder toegelicht. Deze Roelof, verder, zou gestorven zijn in 1430. Een vrouwelijke telg uit het geslacht van Wateringen die dan toch wel in de tweede helft van de veertiende eeuw met Roelof's vader moet zijn gehuwd zou goed kunnen overeenkomen met het jaartal 1380 ! In Rolland, echter, wordt het wapen van van Wateringen afgebeeld als een acht-puntige zilveren ster op een zwart veld.³⁶⁾

Ik ging nu langs een andere weg, dat van de vorm van het wapen, zoeken. In de Renesse's Dictionnaire des figures héraldiques vond ik³⁷⁾ twee families die een zes-puntige zilveren ster op blauw voerden: van Loon (afgebeeld in Rolland IV, pl. xxxvii) uit Nijmegen,

en Sigristen (Rolland V, pl. cccix) uit Wallis.

Het leek mij zeer onwaarschijnlijk dat een dezer families, die nergens in de van Wijckersloothse genealogieën voorkomen, bedoeld zouden zijn. Mede vanwege de reeds gesignaleerde vermoedelijke onnauwkeurigheden van de glazenier in de weergave van de wapens ging ik op zoek naar andere sterren en andere kleuren, en ontdekte dat sterren veelvuldig voorkomen. Een acht-puntige zilveren ster op een blauw veld, bijvoorbeeld, wordt gevoerd door de geslachten van Aalst (den Haag), Akersloot (Holland), Alberhe (Gelderland, Overijssel, Westfalen), Estade (Mallorca), en Roeloffs (Brabant).³⁸⁾ Ook deze waren op geen enkele manier in verband te brengen met de familie van Wijckerslooth. De acht-puntige zilveren ster op zwart van van Wateringen begon mij toch wel de waarschijnlijke bedoeling te lijken toen ik in Rietstap's Wapenhoek van de Nederlandse Adel, Deel II, (Groningen 1887) het volgende tegenkwam (p. 290 - 291):

In het baronsdiploma 25 Maart 1768 door Keizer Leopold II aan Hendrik Jacob van Wijckerslooth van Weerdestein verleend, wordt . . . melding gemaakt van een Gilbert van Wijckerslooth, zoon van Egidius, die in 1247 onder de Hollandse graaf Willem II als krijgsman diende en als 'welgeboren man' is aangeduid, en van een andere van Wijckerslooth, in het Sticht in 1380, die met eene van Wateringen (uit den huize van Cralingen) getrouwd was.

Of het verband van het huidige geslacht met dit stuk familie-overlevering (wat het kennelijk is) wel waterdicht te bewijzen valt (ik krijg uit recentere publicaties, zoals al gezegd, de indruk van niet), doet hier niet ter zake.

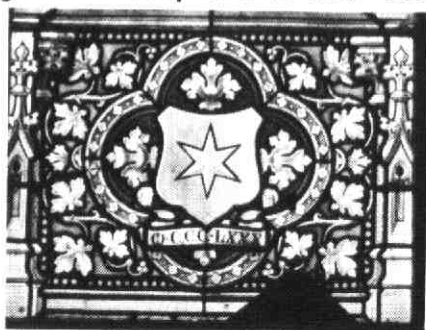

Het wapen Van Gessel

Het lijkt mij nu echter wel waarschijnlijk dat dit de identificatie en uitleg van het (foutief weergegeven) ster-wapen met zijn jaartal moet zijn, al wordt het bewuste jaartal hier niet (niet uitdrukkelijk?) als huwelijksdatum vermeld. Het geslacht van Cralingen voert trouwens een acht-puntige rode ster op goud³⁹ - waar we dus ook niet verder mee komen. Misschien dat hieromtrent nog eens meer zekere gegevens gevonden zullen worden.

En daarmee zijn we dan voorlopig aan het einde gekomen van onze speurtocht en de daaraan verbonden beschouwingen. Naast de meedere vraagtekens die ik hier en daar uitdrukkelijk gezet heb zijn er vele die onuitsproken zijn gebleven, en ongetwijfeld nog meer die in de lezer zelf op zullen komen. Als deze (voor zover mij bekend, eerste) beschrijving van de kapel ertoe bij zou dragen dat deze laatste verder onderzocht en meer gewaardeerd zou gaan worden, dan is haar doel bereikt.

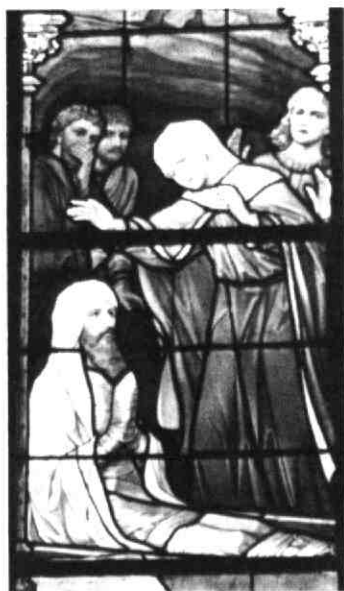

Het wapen Van Wateringen?

Noten.

- 1) Ik heb de vorm en de spelling overgenomen die in het opschrift van de kapel voorkomen. Tegenwoordig noemt de familie zich: de Wijkerslooth de Weerdesteijn. In de vorige eeuw treft men ook variabele spellingen aan.

- 2) Het mysterie van de term 'navicularius', die in het bericht over zijn uitvaart voorkwam, is opgelost dankzij de heren F.H.C. Weijtens, G. Smilda, A. Pastoors en L. Rouppe van der Voort, die allen zo vriendelijk waren mij te berichten dat dit een

'scheepjesdrager' is, een acolyt die het wierookvaatje, wegens de vorm 'scheepje' genoemd, draagt, van waaruit de officiant met een lepel steeds wierookkorrels schept en in het wierookvat deponeert ter bewieroking.

Gaarne betuig ik ook hier erkentelijkheid aan de heer Pastoors die allerlei informatie aan mij ter beschikking stelde, en speciaal aan de heer Weijtens die steeds klaar heeft gestaan om mij de weg te wijzen in de mij tot dan toe onbekende gebieden van de genealogie en heraldiek, en het voltooide manuscript ook nog eens tot in de fijne puntjes heeft willen doornemen. Alle eventuele onvolkomenheden blijven uiteraard voor mijn rekening.

- 3) Registrum memoriale Parochiae de Schalkwijk, conscriptum sub novem distinctis capitibus a me pastore P.J. ter Horst, 1886. (Handschrift, met toevoegingen van latere handen). Alle citaten zijn hier weergegeven precies zoals ze daarin voorkomen, zonder in- of aanvullingen.
- 4) E.B.F.F. Wittert van Hoogland, Aanteekeningen betreffende Utrechtse Geslachten, III, van Wyckersloot en van Wykerslooth, Genealogische en Heraldische Bladen, III, 1908, p. 145.
- 5) Nederlands Adelsboek jrg. 16, 1918, p. 427.
- 6) Wittert van Hoogland (zie boven noot 4) stelt op p.148-149 dit, volgens de familie-overlevering het wapen was van Geertruida de Walencourt die trouwde met Cornelis de Wijckerslooth (vermeld in 1562; Ned.Adelsboek 1918, p. 428; ook hier wordt uitgegaan van zijn vermoedelijke huwelijk met deze vrouw). Hij zou zijn voorvaderlijk wapen (waarover straks meer) hebben laten vallen en haar wapen hebben overgenomen. Deze praktijk schijnt in de zestiende en zeventiende eeuw vaker te zijn voorgekomen, en de reden hier kan zijn geweest: de onderscheiding tussen de protestantse en de katholieke takken. Cornelis' protestantse broer Roelof leefde van 1506 - 1567, en zijn tak stierf uit in 1804 (Ned. Adelsboek 1918, p. 428).
- 7) Ned.Adelsboek 1918, p. 427.
- 8) Al deze genealogische gegevens zijn afkomstig uit het Ned. Adelsboek 1918, p. 429 - 430, en het Ned. Adelsboek 1953, p. 522.
- 9) Ned. Adelsboek 1953, p. 522.

- 10) V. and H.V. Rolland's Illustrations to the Armorial Général by J.B. Rietstap, London 1967, vol. VI, pl. xlvii.
- 11) Idem, I, pl. cclxxxvii.
- 11a) Rijksarchief Utrecht, Topogr. Atlas, nr. 1119, p. 25.
De heer Weijtens maakte mij hierop attent.
In Rietstap en Rolland komt het niet voor.
- 12) Idem, V, pl. cclii. De balken zijn dus horizontaal, niet verticaal.
- 13) Th. de Renesse, Dictionnaire des figures héraldiques, Bruxelles 1902, vol. VI, p. 93.
- 14) Idem, V, p. 419 - 420.
- 15) Rolland, VI, pl. xlvii.
- 16) Rietstap's, Handboek der wapenkunde, 4e geheel omgewerkte nieuwe uitgaaf door C. Pama, Leiden 1961, pp. 245-247.
- 17) De terminologie van deze en andere beschrijvingen dank ik gedeeltelijk aan de vriendelijke adviezen van Mevr. Chr. van Hasselt-van Ronnen.
- 18) Openbaringen 1 : 8.
- 19) De heer Pastoors deelde mij dit mede.
- 20) Ned.Adelsboek 1953, p. 522.
- 21) Idem, p. 522 - 523. Zijn enige broer overleed in 1868.
- 21a) J. Kalf. De katholieke kerken in Nederland Amsterdam 1906, p. 163
- 21b) Zie noot 40.
- 22) De heer Pastoors meende gelezen te hebben dat ze afkomstig zouden zijn van een wereldtentoonstelling (in Parijs ?) alvorens in Schalkwijk te zijn geplaatst. Ik heb hier zelf echter tot nog toe niets over kunnen vinden.

- 23) Rietstap-Pama, p. 258.
- 24) Idem, p. 247.
- 25) Gen. en Her. Bladen III, 1908, p. 145. Hij noemt ook nog een ander van Wykersloot wapen: in goud drie zwarte potten 2 en 1, elk met twee oren en drie poten. Deze tak zou uit weinige leden hebben bestaan en niet aan te sluiten zijn met de andere van Wykerslooth.
- 26) Idem, p. 147.
- 27) Idem, p. 148.
- 27a) Rietstap-Pama, pp. 241-243.
- 28) Grote Nederlandse Larousse Encyclopedie, deel 6, 's Gravenhage z.j., p. 524. Grote Winkler Prins Encyclopedie, deel 5, Amsterdam-Brussel 1968, p. 83.
- 29) Dit is mij mondeling medegedeeld door wijlen de Heer K.L.C.M.I. Baron de Wijkerslooth de Weerdesteijn in september 1975.
- 30) Rolland, VI, pl. cxcii.
- 31) Ned.Adelsboek 1918, p. 428. De meest recente genealogie van dit geslacht in deze reeks (1953) laat de stamreeks pas omstreeks 1540 aanvangen, omdat er voor de familieverbanden daarvoor niet voldoende bewijzen zouden zijn. Dit doet echter niets af aan het stuk familie-overlevering als zodanig in deze ramen gepresenteerd wordt.
- 32) Rolland, III, pl. ccclxi.
- 33) Ned.Adelsboek 1953, p. 519.
- 34) Rolland, III, pl. xl.

- 35) Zie noot 31.
- 36) Rolland, VI, pl. cxlvii.
- 37) de Renesse, VI, p. 361.
- 38) Idem.
- 39) Rolland, II, pl. cxlvi.
- 40) Alfred Tepe (1840-1920) heeft zijn opleiding in Duitsland genoten, en werkte in de periode 1872-1884 te Utrecht. Zijn oeuvre tussen 1873 en 1905 telt 70 kerken, "uitgevoerd in baksteen en geïnspireerd op de late Nederrijnse en Westfaalse gotiek". De kerk in Schalkwijk kwam gereed in 1879. Eveneens van hem zijn de katholieke kerken te IJsselstein, Jutphaas, De Bilt, Everdingen en Vianen, (Rosenberg, p. 109).
- 41) Dit is mijn eigen vertaling. Een andere interpretatie geeft J.C. van der Loos in zijn Vaderlandsche Kerkgeschiedenis, deel V (Amsterdam 1953), p. 157. Deze brengt de zinspreuk in verband met de adelaar van het familiewapen: "het lagere vangt hij, het hogere beoogt hij".

N.B. Denkt U vooral aan de excursie op 1 juni a.s.

A.G.